

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 479-491, December 2012

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS-DEVLET VE
YURTTAŞLIK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA***

*THE DISCUSSION ON THE NATION-STATE AND CITIZENSHIP EDUCATION IN
THE PROCESS OF GLOBALIZATION*

Yrd. Doç.Dr. Ufuk ŞİMŞEK

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Abstract

The revival of ethnic structures, massive migration rates between the countries and nation-states by the process globalization quickly produces pluralistic values in today's World. In this situation causes both new common values and contradictions occurred in contemporary societies. Humanity has been faced with so far unprecedented the inevitability of living together. 19 and 20 th centuries, states with nationalist ideologies used education the process of nation-building. The states with used especially social studies education and citizenship education for create identity that wished. Today, we witness this process is exposed to erosion. Usually, efforts of creating national identity that is to be built in citizenship education programs undergo inevitably change and transformation. How can nation-states respond this process with maintaining existing grounds? Which common values will be our teaching aims process of globalization? May liberal values be the common values of all mankind? These questions will be issues on the agenda in the coming years. This study aims how to show some ideas in citizenship education in coming years due to global and pluralistic structures pressures that controlled by state and static social structures.

No matter how it is performed, citizenship education is inevitable activity for humanity. However, as in any fields, important changes and transformations are realized in this subject. A process of existing universal value norms (Human Rights Act) signed by almost all countries and societies, it doesn't seem possible for static societies to transmit their identity to next generations. The existence of

* Bu makale 20-22 Nisan 2012 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

mass media, international organizations, immigration, global economy and law doesn't recognize any border and spreading the whole world rapidly. The old political and social reflexes show resistance to this change. However, it is impossible to remain without any reaction to this change. Nation-states have adopted some new insights in citizenship education. The democratic and liberal values as general principles of citizenship education can widely accepted but not shared universally. Liberal values are challenged by secular ideologies such as Marxism, existentialism, radical feminism, postmodernism and religions such as the evangelist Christian, Catholic and Islamic religions.

Key Word: Globalization, Nation-State, Citizenship Education

Öz

Etnik yapıların canlandığı, ülkeler arası muazzam göç oranlarının arttığı ve ulus-devletlerin aşındığı küreselleşme süreci, günümüz dünyasında hızla çoğulcu değerler üretmektedir. Bu durum, çağdaş toplumlarda hem yeni ortak değerlerin oluşmasına hem de zıtlıkların vuku bulmasına neden olmaktadır. İnsanlık, şüana kadar eşi görülmemiş şekilde birlikte yaşama zarureti ile karşı karşıya kalmış bulunmakta. 19 ve 20'nci yüzyıllarda, milliyetçi ideolojilere sahip devletler ulus-inşa sürecinde eğitimi kullanmışlardır. Devletler, arzu ettikleri kimliği oluşturmada özellikle sosyal bilgiler eğitimi ve yurttaşlık eğitimini kullanmışlardır. Günümüzde, bu sürecin erozyona uğradığına hep birlikte şahit olmaktadır. Genellikle, yurttaşlık eğitimi programları ile inşa edilmeye çalışılan ulusal kimlik oluşturma çabaları kaçınılmaz olarak değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Ulus-devletler, var olma zeminlerini koruyarak bu sürece nasıl cevap verebilirler? Küresel süreçte hangi ortak değerler öğretim amacımız olacaktır? Liberal değerler tüm insanlığın ortak değerleri olabilir mi? Bu sorular önümüzdeki yıllarda gündemde olacak meselelerdir. Bu çalışma, ulus-devlet ve statik toplumsal yapıların kontrolündeki yurttaşlık eğitiminin, küresel ve çoğulcu yapıların ürettiği baskıları nedeniyle gelecek yıllarda nasıl şekilleneceği üzerine bazı fikirler ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, yurttaşlık eğitimi insanlık için kaçınılmaz bir faaliyettir. Ancak her alanda olduğu gibi bu konuda da ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Çoğu ülkenin ve toplumun altına imza koyduğu evrensel değer normlarının (İnsan Hakları Bildirgesi) var olduğu bir süreçte, statik toplumların kendi kimliklerini nesilden nesile aktarması mümkün gözükmemektedir. Kitle iletişim araçları, uluslararası örgütler, göç, küresel hukuk ve ekonominin varlığı sınır tanımamakta ve tüm dünya insanlığına hızla yayılmaktadır. Eski siyasi ve sosyal refleksler, bu değişime mukavemet göstermektedir. Bununla birlikte bu değişime kayıtsız kalmak mümkün değildir. Ulus-devletler, yurttaşlık eğitiminde bazı yeni anlayışlar benimsemektedirler. Yurttaşlık eğitiminde demokratik ve liberal değerlerin genel ilkeler olabileceği üzerinde yaygın bir kabul olmakla birlikte, batı toplumları da dahil olmak üzere evrensel olarak paylaşılmamaktadır. Liberal değerlere, Marksizm, varoluşçuluk, radikal feminizm, postmodernizm gibi seküler ideolojiler ve evanjelist Hristiyan, Katolik ve İslam gibi dinler meydan okumaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus-Devlet, Yurttaşlık Eğitimi

Giriş

İnsanlık var olduğu günden beri yaşadığı evrende hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Bu mücadeleyi yaparken hayvanların sahip olduğu bir takım özelliklerden (hız, zehir, pençe, kalın deri vb.) yoksun olmuştur. Tüm bu dezavantajlarına rağmen canlılar aleminde doğaya müdahale etme konusunda zirveye yerleşmiştir. İnsan bu liderliği, "akıl" özelliği sayesinde elde etmiştir. İnsanın varoluş mücadelesinde, akı ile ürettiği bilgilerin (kültür) yeni nesile aktarılması insan türünün devamlılığı için hayati derecede önemli olmuştur. Yetişkin nesil elde ettiği yaşam deneyimini genç kuşaklara aktarmadığı takdirde insan türünün yok oluşu

kaçınılmazdır. Bu zorunluluk, eğitim olarak adlandırdığımız sosyal kurumu doğurmuştur. Eğitim, insanlığın varoluşu kadar eski, eğitilmek zorunda olan her çocuk kadar gençtir.

Hiç şüphesiz tarihsel süreç içerisinde insanlık, farklı toplum biçimlerinde (avcı-toplayıcı, tarım, sanayi vb.) yaşamıştır. Bu süreç içerisinde içeriği ve yöntemi değişse de eğitim zorunluluğu değişmemiştir. Devletlerin teşekkül etmediği arkaik dönemde aileler, çocukların eğitiminden sorumlu olmuş, bugün için basit diyebileceğimiz avlanma ve bitki toplama becerileri gibi konuların aktarımı yapılmıştır. İnsanlık, nüfus artışı ve yerleşik hayata geçişe bağlı olarak klanlar, beylikler vb. biçimlerde örgütlenmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak eğitimin içeriği ve mahiyeti de değişmiştir. Tarım bilgisi, hayvancılık gibi konular formal yada informal yollarla genç nesle aktarılmıştır. Toplumlar büyüyüp devlet ihtiyacı zorunlu hale gelince devlet, askerlik başta olmak üzere kendi insan ihtiyacını karşılamak için eğitime kısmi olarak el atmıştır. Hem mevcut devlet ideolojisini aktarmak hem de ihtiyacı olan insan kaynaklarını yetiştirmeye başlamıştır. Fakat geleneksel devlet anlayışında eğitim hiçbir zaman çok yaygın ve sadece devletin kontrolünde olmamıştır.

Modern dönemle birlikte tarihte eşi görülmemiş bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bilim ve sanayi devrimi, yeni bir toplumsal formasyon yaratmıştır. Yüzbinlerce insanın birlikte yaşadığı şehirler oluşmuş ve devasa bir bilgi birikimi oluşmaya başlamıştır. Farklı bölgelerden şehirlere gelen yüzbinlerin birlikte yaşayabilmesi için ilk önce aynı dili konuşan ve aynı dünya görüşünü paylaşan bir toplum oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin beraberinde getirdiği şehirleşme, bilim devrimin yarattığı korkunç bilgi üretimi bunların genç nesle aktarılması sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu zorunluluklar, devletleri eğitimi kontrol ve yönetmeye sevk etmiştir. Eğitim, artık ailenin tek başına yapabileceği bir iş değildir. Çünkü ortak bilinç oluşturma zorunluluğu ve mevcut bilginin boyutu ve aktarılması meselesi artık devlet kontrolünde uzmanlık gerektiren bir mekanizmayı zorunlu kılmıştır.

Etnik yapıların canlandığı, ülkeler arası muazzam göç oranlarının arttığı ve ulus-devletlerin aşındığı küreselleşme süreci, günümüz dünyasında hızla çoğulcu değerler üretmektedir. Bu durum, çağdaş toplumlarda hem yeni ortak değerlerin oluşmasına hem de zıtlıkların vuku bulmasına neden olmaktadır. 19. ve 20. yüzyıllarda, milliyetçi ideolojilere sahip devletler, ulus-inşa sürecinde eğitimi devreye sokmuş, arzu ettikleri kimliği oluşturmada özellikle sosyal bilgiler eğitimi ve yurttaşlık eğitimi kullanmışlardır. Günümüzde, bu sürecin tartışıldığına hep birlikte şahit olmaktayız. Genellikle, yurttaşlık eğitimi programları ile inşa edilmeye çalışılan ulusal kimlik oluşturma çabaları kaçınılmaz olarak değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Ulus-devletler, var olma zeminlerini koruyarak bu sürece nasıl cevap verebilirler? Küresel süreçte hangi ortak değerler öğretim amacımız olacaktır? Liberal değerler tüm insanlığın ortak değerleri olabilir mi? Ulus-devletler ulus-altı ve ulus üstü baskılara nasıl cevap vermektedir? Bu sorular önümüzdeki yıllarda gündemde olacak meselelerdir.

Ulus-devlet, eğitim ve yurttaşlık eğitimi

Günümüz dünyasında küreselleşme süreci hızla etkin olmakla birlikte, hala ulus-devletler çağında yaşadığımız bir gerçektir. Ulus-devletlerin eğitim kurumunu nasıl değerlendirdiğinin anlaşılması için bu devlet biçiminin özelliklerine bakmak faydalı olacaktır. Ulus-devlet için yapılan bazı tanımlamalar şöyledir; “kendini belli bir ulusa göre tanımlayan devlet” (Hastings, 2000, s.508), “sınırları belli bir toprak parçası üzerinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı homojenleştirerek, ortak kültür, simgeler ve değerler üreterek, adetleri ve köken mitlerini yeniden diriltirerek, yönetilenleri homojenleştirerek,

insanları birleştirmeye çalışan ve devlet kurumuyla özdeşleştiren modern bir olgu”(Guibernau, 1997), “yönetim sınırlarının mümkün olduğunca ulusun sınırlarıyla çakıştığı devlet” (Heywood, 2006, s.161), “ulusun meşruiyet kaynağı ve bu meşruiyet temelini yaygınlaştıracak olan siyasî değer ulusçuluk olduğu, belli bir tarihsel aşamada belli bir coğrafyada kurumsallaşmış siyasal iktidar kurumu” (Erözden, 1997, s.47) ve yurttaşlarının büyük çoğunluğunun ortak bir kimliğin farkında olduğu ve aynı kültürü paylaştığı devlet” (Davies, 2006, s.859). Bu bağlamda ulus-devlet, halk yararına çalışan, kendilerinin seçtiği temsilcilerinin idare ettiği ve aynı dili ve kültürü paylaşan homojen bir halkın devleti olarak tanımlanır. Ancak dünyada böyle bir homojenliği paylaşan tek bir devlet yoktur. Yani dinsel ya da kültürel farklılığın olmadığı, halkın tümünün aynı dili konuştuğu, yöneticilerin ve yönetilenlerin eğitimde ya da refahta farklı olmadığı bir ulus ve devlet yoktur. (Cornelia, 1981, s.13) Zaten ulus-devletin eğitimi kontrol ve yönetme isteği bu sebepten dolayıdır.

Tüm toplumlar eğitimi, kendi üyelerinin entegrasyonu ve sosyalleşmesi için kullanırlar. Amaç, bir sosyal düzenin yayılması ve hayatta kalması için gerekli bilgi, yetenek ve değerler sistemini yaratmaktır (Gaworek, 1977, s.55). Eğitim olgusu, tüm devlet biçimlerinde var olmuştur. Fakat toplumun tümünü kapsayan ve çoğu zaman zorunlu ve parasız olan merkezi eğitim, ulus-devlete özgü bir şeydir (Heater, 2007, s.35). Ulus-devlet, eğitim aracılığıyla tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir ‘erime potası’ içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelir. Eğitim, bu yolda ulus-devletin siyasi kültürüne uygun tasarlanmıştır. Dünyadaki birçok ülkede eğitime devlet desteği, bu sistemlerin iki temel amacına hizmet eder. İlki, destekleyen rejimin doğasını meşrulaştırmak ve ebedileştirmek, ikincisi ise toplumsal olarak kabul edilebilir rejimin normlarını destekleyecek ve yükseltecek yurttaş üretmektir (Gouttman, 1977, s.129). Diğer bir ifadeyle modern dönemle birlikte eğitim sürecinin merkezileştirilmesi ve birleştirilmesi ile geleneksel aidiyet biçimlerinin yerine yenisinin konulmasını ve ulus inşasını gündeme gelmiştir. Devletin, ulus-inşa etme eğilimi, eğitimin bu yolda bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur. Ulus-devletler, ulusçuluğu araçsallaştırarak, toplumsal farklılıkları entegre etmeye başlamışlardır (Parlak, 2005, s.97). Ulus-devletin dominant ideolojisi ulusçuluk (Tedesco, 1997, s.18) ile çok sıkı bağlı olan yurttaşlık, dinsel ve geleneksel dayanışmanın yerini alan ulusçuluk temelli seküler bir dayanışma biçimi olmuştur (Falk, 2000, s.5).

Modern dönemde ulus-devlet formları farklılık gösterse de yurttaşlık eğitimi hep kimlik inşası temeline dayanmıştır (Brubaker, 1994, s.160-180). Ulus-devlet, “eğitim vasıtasıyla kendi ideolojik sembollerini, simgelerini ve dilini topluma yayarak” toplumu kendi kurgusuna göre kimliklendirir (Çetin, 2001, s.206-207). Ulus-devletlerin (Almanya, Fransa, İtalya ve ABD’de olduğu gibi) eğitim sistemi, baskın kültürün yayılmasına, ulusal ideolojinin aşılmasına, kültürel ve siyasal birliğin ilerletilmesine ve hakim sınıfın ideolojisinin güçlendirilmesine hizmet etmek için tasarlanmıştır (Green, 2007, s.35). Ulusları ile hangi unsurla bağlı olursa olsun ulus devletlerin hepsi eğitimi bir yeniden inşa aracı olarak kullanırlar. Modern dönemde devletler, doğası gereği kendisini ebedileştirmek için çocukları olarak gördüğü tam yurttaşlarını yaratmak yolunu seçmiş ve okulu icat ederek, eğitimi kurumsal bağlamda devreye sokmuştur. Meşruiyetini halktan alan veya aldığı iddia eden siyasal iktidar, sahip olduğu değerleri, bireylere ve dolayısıyla topluma eğitim vasıtasıyla aktarmaya çalışır (Çetin, 2001, s.201). Eğitim aracılığıyla yeni nesle var olan toplumsal ve siyasal düzenin temel değerlerini, anlam dünyasını, inançlarını öğretebilen toplumlar da bu yolla düzenin geleceğini garanti ve kontrol altına alabilmiş olurlar. Özellikle kurumsal temelde okullar egemen ideolojinin en etkili biçimde çocuklara aktarma ve benimsetme işlevini yerine getirmesi bakımından önemli bir görev yerine getirmişlerdir.

Eğitim ve ideoloji bu anlamda birbirine eklenmiş ikili bir olgudur (Parlak, 2005, s.91). Egemen ideoloji veya resmi ideoloji, eğitim ve öğretimi şu boyutlarda etkiler; 1- Eğitim

politikaları, hedefleri, amaçları ve sonuçlarını belirler. 2- Okul çevresindeki davranış ve değerleri belirleyip, kuvvetlendirir. 3- Okulun resmi müfredatını oluşturan bilgi ve yetenekler üzerinde etkili olur (Guttek, 2006, s.181). Bu durumu bütün modern devletlerde gözlememiz mümkündür. Ulus-devletlerin ve ulusçuluğun ortaya çıkışı ile birlikte organize eğitim kurumları oluşmuş (Güven, 2000, s.349), devletin ideolojik söylemini kurgulama ve aktarma işlevi, yani “uluslaştırma” işlevi, geleneksel eğitim öğretim işlevine ilave olarak okulların sorumluluğuna yüklenmiştir (Guttek, 2006, s.165). Merkezi biçimde tespit edilen ders programlarına göre yürütülen zorunlu eğitim kanalıyla bireylere ulus bilincinin aşılması söz konusu olmuştur. Zorunlu eğitim içerisinde bayrak selamlama, milli marşlar, dil öğretimi, ulusal tarih ve ulusal coğrafya öğretimi ders programlarında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Buradaki amaç, yurttaş haline dönüştürülmek istenen bireylere, yurtseverlik ve vatan duygusu vermektir (Spring, 2004, s. 2-3).

Ulus-devletlerde eğitim sistemi, ulus-inşasının temel araçlarından biridir. Yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimi de bunu oluşturan unsurların başında gelmektedir. Günümüz insanı küresel gelişmelere kanallarını kapatarak onlardan etkilenmeden sadece belli bir siyasi ve kültürel formasyona bağlı kalmaz. Bu bağlamda nasıl ki yurttaşlık küresel yurttaşlık fikrinden etkileniyorsa, eğitimde paralel bir şekilde etkilenmektedir. Örneğin 1970’te kurulan özel bir Amerikan Eğitim Formu amacını şöyle açıklıyor; “amacımız, bizim ulusumuzun gençlerini hızla değişen dünyada sorumlu yurttaş olabilmeleri için eğitim vermektir. Demokratik ve insani değerler, kültürel farklılıkların kabulü, çevresel farkındalık, küresel konularda sistematik, analitik ve yaratıcı düşünme yeteneği gibi küresel bir bakış açısını teşvik etmektir” (O’Byrne,2005, s.234). Aynı şekilde İngiliz hükümetine danışmanlık yapmış Bernard Crick raporunda ilkin; “öğrencilerin küresel farkındalık için, insanların, ihtiyaçları, sorumlulukları, değerleri ve inançları gibi konularda benzerlikler ve farklılıkları hakkında bilgi sahibi olmaları, ayrıca bu farklılıkların dinsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklandığını anlamaları gerektiği” tavsiyesinde bulunur. İkinci olarak, “zenginlik, kıtlık, felaket, hayırseverlik ve insan hakları gibi olgular hakkında da küresel bir toplum mantığı ile farkındalık yaratılması gerekliliği ve konuşma özgürlüğü, keyfi tutuklanmaya karşı olma, Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ve neden geliştiğini bilinmesi ve ayrıca ön yargı, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve çoğulculuk gibi olguların anlamlarının bilinmesi gerektiğinin” tavsiyesini verir. Üçüncü ve dördüncü aşamada ise, deniz aşırı yardım, gelişme, sürdürülebilir kalkınma, uluslararası ticaret, barışçıl olma ve hayırseverlik gibi olguların anlaşılması ile küresel bir toplum algısının geliştirilmesini tavsiye eder (Crick, 1998, s.46-50). Özet olarak eğitim sistemi, küresel farkındalık, eleştirel anlama, ulus-üstü yurttaşlık, bilgi teknolojisi, çevresel ve çok kültürlü eğitim ve insan hakları farkındalığı gibi yeni olgular ile karşı karşıya kalmaktadır (O’Byrne, 2005, s.234-235).

Geçmişte birçok ülkede yurttaşlık eğitiminde asimilasyoncu bir anlayış hakimdi Her ulus-devlet kendi “iyi yurttaş” imgesine sahipti. Ortak ulusal kültürü benimseyip ulusal ideolojiye uyan, kendi yerel dil, din ve kültürel kimliklerini göz ardı eden kişi “iyi yurttaş” idi (Banks, 2008a, s.22-23; Falk, 2000, s.11). Günümüzde devlet tarafından kendi ideolojik temelene göre şekillendirilen eğitim anlayışı, ciddi eleştirilere maruz kalmakla birlikte ulus-devletler, eğitimde hala en büyük etkiye sahiptir. Bununla birlikte, dünyada etnik, ırksal ve dinsel farklılıkların artması, değişen ve gelişen demokrasi nedeniyle öğrencileri, 21 yüzyıla etkili bir şekilde hazırlamak için yurttaşlık eğitimi değişime ihtiyaç duymaktadır. Yeni yüzyılda yurttaşlar, evrensel insan hakları gibi demokratik ideal ve değerlere ve iştirakçi yeteneklere ihtiyaç duymaktadır (Ross, 2007, s. 299-300).

Küreselleşme ve ulus-devlet yurttaşlığına yönelik meydan okumalar

Özellikle 1980'lerden itibaren en sık kullanılan anahtar terimlerden biri olan küreselleşme, ekonomik, sosyal, psikolojik, politik ve hatta felsefi olarak (Sasaki, 2004, s.70) birçok farklı perspektiften anlamlandırılabilir. Etimolojik olarak İngilizce 'globalization' kavramı, Latince 'globus'dan türemedir ve 'Glob' 'küre', 'globus terra' 'yer küre' anlamına gelmektedir (Başkaya, 2005, s.325). Semantik olarak ise küreselleşmeyi, "dünyanın sıkışması" (Robertson, 1992, p.8), "batı kültürünün yayılması" ve ulusal dilin zayıflaması" (Schaeffer, 2003, s.3), "ulus-devletin egemenliğinin kısıtlanması" (Sasaki, 2004, s.71) ya da daha öz bir ifadeyle "bir dünya süreci" (Hall, 1998, s.38) şeklinde tanımlamak mümkündür. Küreselleşme kavramının analizinde sosyolog Ulrich Beck, globalleşme, globalite ve globalizm gibi üç kavramı ayırt eder. Buna göre globalleşme çok boyutlu, ulus aşırı bir süreçtir. Bu süreç ekoloji, kültür, ekonomi, politika ve sivil toplum alanlarındaki oluşumları yan yana, ancak birbirine indirgenemeyen bir şekilde içerir ve artık ulus-devletlerin değil, ulus aşırı aktörlerin ön planda olduğunu gösterir. Globalite kavramı ise bir "dünya toplumu" anlayışı çerçevesinde ülkelerin birbirlerine çok boyutlu ilişkiler ağı içinde bağlı hale gelmelerini anlatır. Globalizm ile kastedilen ise; küreselleşme olgusunun içeriğini dünya pazar ekonomisi çerçevesi dâhilinde idrak edilmesini sağlamaya yönelik bir dayatma olarak değerlendirir (Sarıbay, 2004, s.38). Küreselleşme süreci özellikle ekonomik, kültürel ve siyasi yönleriyle ulus-devlet üzerinde baskı kurmaktadır.

Ekonomik küreselleşme, teritoryal temelli ve bir devletle ilişkili yurttaşlık anlayışını zayıflatıyor (Torres, 2002, s.367). Küresel serbest ticaret ve bırakınız yapsınlar (laissez-faire) anlayışı, ulus-devletlerin parayı ve bireyleri kontrolünde tutamamasına neden oluyor. Ulus-devletler, IMF (Uluslararası Para Fonu), WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ve WB(Dünya Bankası) gibi uluslararası organizasyonlardan bağımsız değildirlir (Suter, 2003, p.77-108).

Kültürel küreselleşme, etnik ve dinsel kimlik gibi diğer kimlik kaynaklarını ve bağlılıkları güçlendirerek devletin tek siyasi kimlik kaynağı olma özelliğini zayıflatıyor. Artan derecede göç ve küresel iletişim etnik ve kültürel farklılıkların artmasına neden oluyor. Küresel adalet, feminizm, insan hakları çevrecilik gibi uluslararası sosyal hareketlerin yükselişi geleneksel yurttaşlık anlayışını zemin kaybetmesine neden oluyor. Küreselleşme yekpare yurttaşlık anlayışını dönüştürüyor (Falk, 2000, s.7-9). Küreselleşmenin ulus devletlerdeki toplumsal bağları zayıflatması, bir yandan ulus üstü bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunurken, diğer yandan paradoksal olarak yerel kimliklerin canlılık kazanmasına neden olmaktadır (Özyurt, 2005, s.25). Küreselleşme sürecinin kültürel boyutunda öne çıkan sorun, kimlik sorunudur. Küresel süreçte, "çokkültürcülük" olgusu ile dillendirilen bu sorun, ulus-devlet bünyesindeki azınlık hakları ve kimliklerinin tanınması ile ilgilidir. Küreselleşmenin, artan ekonomik, siyasi ve karşılıklı bağımlılık ile farklılıkları azaltıp ortak yönleri çoğaltarak, kültürlerarası bir homojenleştirici etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu ise, ulusal kimliklerin önemini kaybedip yok olarak yerlerini küresel bir kimliğe terk edecekleri beklentisini doğurmaktadır. Ancak, küreselleşme ve ekonomik-siyasi bütünleşme, ulusal kimliklerin ve bu kimlikleri taşıyanların bu kimliklere bağlılığını azaltmamıştır (Tok, 2003, s.309).

Küreselleşme süreci, ulus-devlet, yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimi üzerine etki eden siyasi unsurlar da barındırmaktadır. Avrupa Birliği, NATO, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Birleşmiş Milletler gibi ulus üstü organizasyonlar (O'Byrne, 2005, s.1) ve etnik yapıların canlanması ve kendi kimliklerini talep etmesi gibi ulus altı hareketler, ulus-devleti siyasal yönden tehdit etmektedir (Bottery, 2003, s.107-110). Modern ulusal egemenlik ve ulusal kimlik ideallerine karşın küresel siyasi ve ekonomik organizasyonların ve etnik kimliklerin canlanışının sonucunda modern yurttaşlığa siyasi aidiyet zarar görmüştür.

Bu bağlamda küresel süreç, ulus-devlet temelli yurttaşlığı ilkin “üyelik” boyutunda tehdit etmektedir. Diğer bir ifadeyle ulus-devletin belirlediği içerme ve dışlama, ulusal sınırları aşan yeni bir kültürel kimlik siyaseti tarafından tehdit altındadır. Ulus-devlete üyelik, genellikle siyasi bir topluluğa üyelik şeklindedir. Bazen de ulusal kimlik ile özdeşleştirilir. Yurttaşlık, kimlik temelli olup biz ve onlar dikotomisinde içerme ve dışlamayı zorunlu kılar. Çokkültürlülük tam da bu noktada ulus-devlete meydan okumaktadır. Artık eskisi gibi bir insanı basitçe İngiliz, Fransız ve Türk vb. tanımlamak yetersizdir. Günümüz dünyasında göçler ve insan hareketliliği insanların kültürel ya da ulusal olarak ikamet ettikleri ülkeyle ilişkilendirilemeyeceği gerçeğini ortaya koymaktadır (Banks, 2008b, s. 132-133). İkili yurttaşlıklar ve ulus-altı kimlikler küreselleşmenin getirdiği kırılğan ve heterojen kimlik tanımlamalarına zemin hazırlamaktadır.

İkincisi evrensel insan hakları gibi haklar ve ekolojik görevler gibi küresel hak ve ödevler, ulus-devlet konseptinin çok üzerindedir. Ulus-devlet ile bireyler arasındaki ilişki döngüselidir. Yani karşılıklı haklar ve görevler vardır. Oysaki günümüz insanı sadece yaşadığı ülkeye değil dünyaya karşı da görevleri (kirlilik, erozyon, ozon, su sıkıntısı) olduğunu fark etmektedir. Yani evrensel insan haklarına karşılık dünyanın korunması ve güvenliği gibi görevlerin bilincine varılıyor (Spring, 2004, s.178).

Üçüncüsü ise demokrasi ve iktidara erişim ile ilgili olup bilgi temelli ekonomi tarafından tehdit edilmekte. Temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye gidişin yaşandığı küresel bir süreçte ulus-devletteki aşırı işleve sahip siyasal yapılar, uluslararası hukuk ile çakışmaktadır. İnsanların ulus-devlet içindeki temsili demokrasiye katılımları düşerek, küresel sosyal katılımları (insan hakları, ekoloji vb.) artmaktadır. Bu durumda ise ulus-devlet bir meşruiyet krizi ile karşı karşıya kalmaktadır (O’Byrne, 2005, s.202-203).

Bugün bilgi teknolojisi, eğitim sistemleri ve okul programları üzerinde muazzam bir etkiye sahip olmuştur. Bu sayede demokratik toplumun en önemli özelliği olan bilgiye ulaşma kolaylığı ve katılımcı demokrasi gerçekleşmiştir. Ulus-devlet, bilginin tek kaynağı olma imtiyazını kaybetmekte, okulların rolü azalmakta ve öğretim sınıfın dışına çıkmaktadır. Ulusal eğitim sistemi tarafından biçimlendirilmiş standart her program içeriği ve uygulaması, farklı ülke ve kurumlardaki öğrenciler arasındaki iletişimin sonucu olarak sorgulanmaktadır.

Günümüzde çoğu okul, ulus-inşası ve homojenlik üretimi işlevinden ziyade farklılıklar ve çoğulculuğu öğretmesi standart uygulama olarak düşünülüyor. Çok kültürlü sınıfların olduğu günümüz dünyasında tek kültürün eğitimini veren ulus-devleti zorlamaktadır. Eğitim sistemleri, heterojenliklerin dünyasında farklılıkları tanıyıp ötekine saygıyı önemsemektedir. İnsan hakları konuları eğitim programlarında yeterince yer almasa da felsefe, hukuk ve uluslararası ilişkilerde çokça işlenen bir konulardır (O’Byrne, 2005, s.219-238). Bununla birlikte Küresel yurttaşlık ulus-devlete karşı ve alternatif olmayıp, bir dünya hükümeti de istememekte sadece aktif ve farkındalık düzeyi yüksek yurttaş arzu etmektedir. Küresel yurttaşlık anlayışına göre insanlar dünya yurttaşı olarak doğmaktadırlar. Dünyaya karşı haklarımız ve görevlerimiz vardır. Dünyanın teritoryal ulus-devletlere bölünmesi bu hakların ve görevlerin gerçekleşmesinin önünde engel teşkil etmektedir. Çünkü ulus-devletlerin varlık sebebi yarışma, zıtlık, savaş ve anarşidir. Ayrıca bugün karşılaşılan büyük sorunlar ulus-devletin gücünün ötesindedir. Yani ulus-devletler tek başına yurttaşlarını küresel kirlilikten, terörizmden vs. koruyamaz. Ulus-devletler göç, küresel iletişim ve küresel bilincin önünde bir bariyerdir. Mesela en basitinden dünyayı gezme hakkı ulus-devletler tarafından sınırlandırılmıştır. Barış, insan hakları ve demokrasi küresel yurttaşlık vasıtasıyla sağlanabilir.

Demokrasi uluslararası değil küresel olmalıdır (O'Byrne, 2005, s.127). Bugünkü küresel yurttaşlık ile ulusal yurttaşlık eğitimi arasındaki gerilimin temelinde yurttaşlığın yasal bir statü olarak değil de bir sosyo-politik kimlik olarak kavranması ve buna uygun eğitim verilmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır.

18.yüzyıldan 1990'lara kadar Ulusal yurttaş (ulusal kimlik) yaratımı, ulusal kamu eğitimi ile el ele baş başa gitmiştir. 18. yüzyıldan beri yurttaşlık ve uyruklu eş anlamlı olmuştur (Heater, 2005, s.95). Küreselleşmenin etkisiyle artık yurttaşlık ve uyruklu arasında bağ kurma anlayışı sorunlu hale gelmiştir. Ulus-devlet içinde sunulan ve bu devleti oluşturan ilk ve en önemli şey olan eğitimin doğası etkilenmektedir. 1990'lardan sonra akademik camianın gündeminden düşmeyen yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimi konuları ile ilgili temel mesele Nasıl bir yurttaşlık? ve Nasıl bir yurttaşlık Programı? olacaktır.

Her toplumun yurttaşlık eğitiminde belli bir fikri olmuştur. Bu fikirler zamana ve mekâna göre değişir. Son yüzyılda, dünya genelinde yurttaşlık ve yurttaşlık eğitiminde iki yaklaşım merkezi konumdadır. Birincisi, haklar, ödevler ve bireysel özgürlükler vurgusuna sahip ve bireysel özgürlük esas alan liberal anlayıştır. Toplanma, ifade ve vicdan özgürlüğü gibi haklar, hoşgörülü olma, siyasal iktidarın seküler doğasını kabul (laiklik), bireysel değerlendirme ve eleştirel akıl yürütme gibi görevler bu yurttaşlık anlayışının temel değerler dizisini oluşturdu. İkincisi ise bir tür sosyo-politik kimlik biçimi olarak ulusal referanslarla tanımlanan yurttaşlık anlayışıdır. Ulus-devlet, dayanışmanın, self-determinasyonun ve siyasi katılımın imtiyazlı sahibi olarak görüldü. Yurttaşlar seçtikleri temsilciler ile yönetimi belirler ve ulusal anayasalar ile haklarını korurlar. Demokratik rejimlerde, son yüzyılda okullar liberal/ulusal değerleri egemen kılmak için önemli işlevler gördüler. Fakat küreselleşme sürecinin getirdiği artan derecede farklılıklar çağı bu geleneksel yurttaşlık modelini tehdit etmektedir (Kymlicka, 2008, s.286).

Bu anlayışa ilk saldırı, sekülerizm, hoşgörü, akılcılık ve bireycilik gibi liberal değerleri kendi hayatlarına tehdit olarak gören muhafazakâr ya da kökten dinci gruplar tarafından yapılmaktadır. Bu gruplar, özellikle hoşgörülü, siyasete yetenekli ve istekli olan ve otoriteyi sorgulayan insan tipi gibi iki temel anlayışa karşıdır. Aslında bu özellikler, demokratik rejimdeki yurttaşı, otoriter rejimdeki tebaadan ayıran şeydir. Seçimlere katılım ve seçilenleri takip, önemli bir yurttaş sorumluluğudur. Her türlü farklılıkları gözetmeksizin tüm yurttaşların eşitliğini kabul eden ve dinsel inancı bireysel vicdan ait saygı değer gören bu yurttaşlık anlayışı (Kymlicka, 2002, s.295-296), dinsel gruplar tarafından kabul edilmez. Otoriteye ve geleneğe bağlı dinsel gruplar, eleştirel ve hoşgörülü tutumlardan hoşlanmadıkları için kendi ayrı dinsel okullarını kurma yolunu seçmektedirler (MacMullen, 2007, s.160-165). Demokratik devletler, bu taleplerin bir kısmını kabul ederek, yurttaşlık eğitimini yaptırmayı zorlayarak dinsel okulların kurulmasına müsaade etmişlerdir. Ama hiçbir devlet dinsel okullarda liberal değerlerin öğretilip öğretilmediğini takip edemez. Bu durum ise liberal değerlerin gençlere öğretilmemesi riskini beraberinde getirir. Buna çare olarak liberaller, medya, hukuk, ekonomi ve siyasal süreçlerin etkisiyle bu grupların liberal değerlerden etkileneceğini ve zamanla kabul edeceğini düşünürler (Kymlicka, 2002, s.303-306).

İkincisi, liberal değerleri benimseyen ama ulus-devletin siyasal imtiyazına karşı çıkarak ulus altı self determinasyon talebi olan etnik ulusçuluk ideolojisindeki gruplar tarafından yapılmaktadır. Bunun paralel bir diğer tehdit ise Avrupa Birliği gibi ulus üstü yurttaşlık biçimlerini savunanlar tarafından gelmektedir. Bu bakış açısına göre yurttaşlık eğitimi, çocukları siyasi katılıma ve kendilerini ulus-üstü siyasal topluluklar ile tanımlamalarına yönelmelidir. Bu ulus üstü ve ulus altı itirazlar, ulus-devletin tarihsel belirleyiciliğine itiraz ederek diğer siyasal zeminlerin liberal değerlerin uygulanabilirliği için daha uygun olduğunu savunurlar (Kymlicka, 2002, s.287-288).

Günümüz dünyasında belli bir ulus-devlet içinde yaşayan ama kendisini farklı bir ulus ya da halk olarak görenler mevcuttur. Bu gruplar, kendi bireysel ve kültürel haklarına saygı duyulsa bile demokratik yurttaşlığın mekanı olarak ulus-devletin imtiyazlı konumuna karşı çıkıyorlar. Çünkü onlara göre devlet hiçbir şey yapmasa bile dilsel asimilasyona tabi tutuyor. Ulusal azınlıklar, siyasal sadakati sağlayan, resmi tek dil oluşturan ve devlet tarafından verilen yurttaşlık eğitiminin her türüne kuşkuyla bakarlar. Onlara göre yurttaşlık eğitimi, aslında bir kültürel asimilasyondur. Ulusal azınlıklar kendi kaderlerini tayin hakkı, dili ve kültürünü yaşatma ve siyasal karar alma hakkını talep ederler. Bu bağlamda yurttaşlık eğitiminin çocuklarını otonom kurumlarına iştirak etmeleri için yapılması gerektiğini savunurlar. Batılı birçok demokratik devlette (Kanada'da Quebec, İspanyada Katalan, Finlandiya'da İsveçliler gibi) ulusal azınlıklar, teritoryal otonomi ve resmi dil ve kendi dillerinde eğitim veren okullaşma hakkını elde ettiler.

Bu durum, ulus-devletin meşruiyet zemini olan bir ulus olgusunu riske sokar. Azınlıkların eğitimi kullanarak kendi ulusal duygularını yaratma şansına sahiptirler. Bu gerçekleşirse bağımlık zemini devletten ulus altı gruplara yönelir. Bu da muhtemel bir iç çatışmaya neden olabilir. Azınlıkların otonomi elde ettikten sonra bağımsız bir devlet kurma durumu söz konusu olabilir. Ulusçuluk zemininde ayrılık talepleri olduğunda nasıl engelleneceği ise ayrı bir sorundur. Ayrıca bu ulusal azınlıkların liberal değerleri kendi otonom yapılarına uygulayıp uygulamayacakları ve liberal bir devlet içinde bir tiranlık oluşturmaya teşebbüs etmeyecekleri de risklidir. Günümüz demokratik devletleri, kültürel olarak baskı hisseden ve siyasal olarak marjinalleşmiş azınlıklar ile kıyaslandığında ulusal azınlıkların kimliklerinin tanınması, otonomi taleplerinin kabul edilmesi durumunda daha radikal ayrılıkçı fikirlere kitlesel desteğin engelleneceğini düşünüyorlar. Bu görüş başarılı olmuş gibi gözüküyor. Özellikle batı demokrasilerinde ayrılıkçı partiler demokratik bir ayrılık elde edemediler. Fakat dünyanın birçok yerinde ayrılıkçı azınlıklar şiddete başvuruyor ve bazen de başarılı oluyorlar (Kymlicka, 2008, s.294-295).

İnsanların çoklu sadakat ve kimliklere sahip olabileceğine ve insanların, yerel, bölgesel, ulusal ve dinsel kimliklerden hepsine göre kendini tanımlanmasını doğal olduğuna inanan iyimserler vardır (Osler and Starkey, 2005, s.93). Bu iyimser bakışta azınlık ulusçuluğu, çok kültürlü ve kimlikli dünyanın somut bir gerçeği olarak görülür. Bu gerçek, geleneksel ulus-devlet merkezli tüm yurttaşlık ve yurttaşlık eğitimine meydan okumaktadır. Ama bu tehdit ya da problem olarak değil de geleneksel yurttaşlık anlayışını zenginleştiren tamamlayıcılar olarak görülebilir. Bu yaklaşım çokça kabul görmektedir. İnsanlar farklı siyasal topluluklarda yurttaş olarak faaliyet gösterebilir ve çoklu ve çok katmanlı kimlikleri uygulama yeteneğine sahip olabilirler. Ancak azınlık ulusçuluklarını geleneksel model ile bağdaştırmak bazı zorluklar barındırır. Mesela, yurttaşlık eğitimi dâhil tüm eğitim alanında hangi siyasal topluluğun(yerel, ulusal, uluslar üstü) hukuki düzenleme yapacağı, programa, ders kitaplarına ve eğitimsel faaliyetlere kimin (Otonom yapı mı? Merkezi devlet mi?) karar vereceği konusu önemli bir sorundur.

Liberal değerler üzerinde mutabakat sağlansa bile, tüm siyasal seviyeler, kendi tarihini, sembollerini ve kurumlarını öncelikli olarak öğretilmesini garanti etmek isteyecektir. Bu ise yurttaşlık eğitiminde hukuki rekabeti doğuracak ve her siyasal seviye diğer zemini pasifize etmeye çalışacaktır. Bir diğer sorun ise insanları tüm bu seviyelerde (yerel, ulusal, ulus üstü) etkili yurttaşlar olarak eğitme hakkındaki pedagojik sorundur. Örneğin iletişimi sağlayacak dil hangisi olacaktır? Mesela Avrupa Birliği'nin dili ne olacak? Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin çocukları hangi dili öğrenecek? Hepsi İngilizce öğrenirse kendi dilleri ne olacak? Kültürlerine

yabancılaşacaklar mı? Çok katmalı yurttaşlık için gerekli dilsel yetenekleri geliştirmek zor. Bazıları çocukların üç veya daha fazla dil öğrenmeleri gerektiğini iddia edebilir. Fakat çok dil öğrenme zorunluluğuna birçok insan itiraz edecektir. Azınlık ulusçuluklarının talepleri günümüz yurttaşlık eğitimi modellerine en büyük tehdidi sürdürecektir (Kymlicka, 2008, s.296-298).

Sonuç ve öneriler

Malların, paranın, bilginin, iletişimin, insanın, suçun, kültürün, uyuşturucunun, modanın ve inançların sınır tanımadan akışkanlık göstermesi küreselleşmedir. Bu süreçte ulus-devletler, çevresel kirlilik, küresel salgın ve krizler gibi tek başlarına mücadele edemeyecekleri zorluklar ile karşı karşıyadırlar. Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar, ulus-devlet otoritesini paylaşmakta hatta aşmaktadır. Yurttaşlık her şeyden evvel sınırları belli bir siyasal otorite ile birlikte tanımlanma biçimidir. Ulusal yurttaşlık hala güçlü ve eğitim hala ulus-devlete hizmet etmektedir. Bununla birlikte küreselleşmenin bir yüzü olarak yeni yurttaşlık biçimleri ile karşı karşıyayız. Bu da yeni eğitim anlayışı ve biçimi oluşturma zorunluluğunu doğuruyor (Davies, Evans and Reid, 2005, s.83).

Küreselleşmeyle birlikte ulusal kimlikler etkisizleşiyor. Bayrak, etnik, dinsel ve dilsel bağlılıklar yok olmuyor. Fakat küresel nesil ulus-devletin sağladığından daha fazla şeyler bekliyor. “Dünya yurttaşlığı kavramı adın altında ulusal yurttaşlığın teritoryal temeli genişletilerek tüm insanlara hitap edilmeye çalışılıyor (O’Byrne, 2005, s.3).

İnsanlık tarihi her alanda olduğu gibi eğitim alanında da sürekli bir değişim geçirmektedir. Bugün ise geçmişten farklı olarak değişimin muazzam hızına şahit oluyoruz. Her şey çok hızlı değişiyor ve dönüşüyor. Günümüz dünyası için çok önemli olan yurttaşlık, eğitim ve yurttaşlık eğitimi de bundan payına düşeni alıyor. Yurttaşlık ve eğitimi tarihine baktığımızda söylenebilecek en iddialı söz bu olguların statik olmadığıdır. Yeni yaklaşımlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda ülkeler, siyasi sosyal ve iktisadi yapılarını dikkate alarak yurttaşlık eğitimlerini gözden geçirilmelidir. Yeni gelişen küresel ihtiyaçlar dikkate alındığında kimlik temelli biz ve öteki nefreti üzerine kurulu yurttaşlık eğitiminden vazgeçmek bir zorunluk halini almıştır. Şüphesiz toplumların ideoloji değiştirmesi çok zor ve sancılı bir süreçtir. Fakat unutulmamalıdır ki tarih bize değişimi başarabilen toplumların varlıklarını koruyup sürdürebildiklerini başaramayanların ise tarih dışı kalıp yok olduklarını açık bir şekilde göstermektedir.

Sonuç olarak yurttaşlık eğitimi, üyelik, haklar ve görevler alanını dünyayı dikkate alarak genişletmelidir. Günümüz dünyasının ihtiyaç duyduğu, aktif katılımcı, dünyaya duyarlı, her çeşit farklılıkları tanıyan ve doğallığını kabul eden, evrensel insan hakları zemininde demokratik idealleri paylaşan, küresel serbest piyasada rekabetçi ve akılcı yurttaşların yetişmesine uygun olarak tasarlanmalıdır. Gutmann’ın ifade ettiği gibi, “yurttaşlık eğitimi” ailelerinden farklı olan hayat formlarını değerlendirmek için gerekli olan entelektüel yetenekler ile donatmayı içerir” (Gutmann, 1999, s.42). Bu gereklilik normatif bir talep olmayıp, tarihsel bir zorunluluk halini almıştır.

KAYNAKÇA

- BANKS JAMES A. (2008a). Citizenship education and Diversity: Implications for Teacher Education, *Citizenship Education*, Vol:3, Ed. James Arthur and Ian Davies, London, p.22-23.
- BANKS JAMES A.(2008b). Diversity, Group Identity, and Citizenship Education in a Global Age, *Educational Researcher*, Vol. 37, No. 3, pp. 129–139, p.133.
- BAŞKAYA, F.(2005). *Kavram Sözlüğü*, , Ankara: Özgür Üniversite Yayınevi
- BOTTERY, M. (2003). The End of Citizenship? The Nation State, Threats to its legitimacy and Citizenship Education in the Twenty-first Century, *Cambridge Journal of Education*, vol:33, issue:1, pp.101-122.
- BRUBAKER R. (1994), *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, USA.
- CORNELIA N.(1981). The Origins of Nation-State, *The Nation-State: the formation of modern politics*, (Ed. Leonard Tivey), St. Martin's New York.
- ÇETİN H (2001).Devlet, İdeoloji Ve Eğitim”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:25, No:2, ss,201-211.
- DAVİES I, EVANS M and REİD A (2005). Globalising Citizenship Education? A Critique Of ‘Global Education’ and ‘Citizenship Education’, *British Journal of Educational Studies*, Vol.53, No.1, pp.66–89.
- DAVİES N (2006), *Avrupa Tarihi*, (Çeviri Ed. M. Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınları.
- “Education for citizenship and the teaching of democracy in schools” *Final report of the advisory group on Citizenship 22 september 1998*, Great Britain, p.46-50.
- HEATER D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, (Çev. Meral Delikara Üst), Ankara: İmge Kitabevi.
- ERÖZDEN O. (1997). *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi.
- FALK R. (2000). The Decline of Citizenship in an Era of Globalization, *Citizenship Studies*, Vol. 4, No. 1, p.5.
- GAWOREK N. H. (1977). Education, Ideology, and Politics: History in Soviet Primary and Secondary Schools”, *The History Teacher*, Vol. 11, No. 1. pp. 55-74.
- GOUTTMAN R. (1977). Educational Administration’s Hidden Priority”, *International Review Education*, Vol:23, No.1, pp,129-132.
- GREEN A. (2007), *Education, Globalization and Nation-State*, London.
- GUIBERNAU M.(1997). *Milliyetçilikler; 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, (Çev. Neşe Nur Domaniç), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- GUTEK GERALD L.(2006), *Eğitime Felsefi Ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev. Nesrin Kale), Ankara: Ütopya Yayınları.
- GUTMANN A. (1999), *Democratic Education; With a New Preface and Epilogue*, Princeton University Press.

- GÜVEN İ. (2000). *Türkiye’de Devlet Eğitim ve İdeoloji*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- HALL S. (1998). *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik*”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya- Sistemi*, Der: Anthony D. King, Çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara.
- HASTINGS A. (2000). *The Nation and Nationalism” Nationalisme; Critical Concepts in Political Science* (Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith), Volume II, London and New York.
- HEATER D. (2005). *What is Citizenship?*, Cambridge.
- HEYWOOD A. (2006). *Siyaset*, (Ed. Buğra Kalkan), Ankara: Liberte.
- KYMLICKA W. (2002). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, Oxford University Press.
- KYMLICKA W. (2008) *Two Dilemmas of Citizenship Education in Pluralist Societies” Citizenship Education*, Ed James Arthur, Ian Davies, London. pp.286-304.
- MACMULLEN I. (2007). *Faith In Schools? : Autonomy, Citizenship, and Religious Education in The Liberal State*, Princeton University Press.
- O’BYRNE D. (2005). *The Dimension of Global Citizenship: Political Identity Beyond The Nation-State*, London.
- OSLER A. and STARKEY H. (2005). *Changing Citizenship Democracy and Inclusion in Education*, New York.
- ÖZYURT C. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılık*, İstanbul: Açılım Kitap.
- PARLAK İ.(2005). *Kemalist İdeolojide Eğitim; Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- ROBERTSON R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*, London: Sage.
- ROSS A. (2007). *Multiple Identities and Education for Active Citizenship”*, *British Journal of Educational Studies*, Vol.55, No.3, pp286–303.
- SARIBAY Ali Y.(2004). *Global Toplumda Din ve Türkiye*, İstanbul: Everest Yayınları.
- SASAKI M.(2004). *Globalization and National Identity in Japan*, *International Journal of Japanese Sociology*, Number:13, 69–87.
- SCHAEFFER Robert K.(2003). *Understanding Globalization: The Social Consequences of Political, Economic And Environmental Change*. Lanham.
- SPRING J.(2004). *How Educational Ideologies Are Shaping Global Society; Intergovernmental Organizations, NGOs, and the Decline of the Nation-State*, London.
- SUTER K. (2003). *Global Order And Global Disorder; Globalization and the Nation-State*, USA.
- TEDESCO Juan C. (1997). *The New Educational Pact Education, Competitiveness and Citizenship in Modern Society*, UNESCO: International Bureau of Education.
- TOK N.(2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.